
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาสื่อ
การจัดการเรียนรู้ โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น
ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน

PARTICIPATORY ACTION RESEARCH IN DEVELOPING
THE INSTRUCTIONAL MEDIA BY INTEGRATING
LOCAL WISDOM WITH THE WAYS OF LIFE IN LOCAL
COMMUNITIES

สายฝน แสนใจพรม

**CHIANG MAI
RAJABHAT**
UNIVERSITY

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้ โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน

PARTICIPATORY ACTION RESEARCH IN DEVELOPING THE INSTRUCTIONAL
MEDIA BY INTEGRATING LOCAL WISDOM WITH THE WAYS OF LIFE IN
LOCAL COMMUNITIES

สายฝน แสงใจพรม

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและศึกษาผลการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแนวคำถามการระดมสมอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายชุมชน ฝ่ายสถานศึกษา และฝ่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ การมีส่วนร่วมของฝ่ายชุมชน ได้แก่ การร่วมระดมความคิด การให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การร่วมสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ และการวิพากษ์สื่อการจัดการเรียนรู้ ฝ่ายสถานศึกษามีส่วนร่วมในการจัดสร้างและนำสื่อการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้ ส่วนฝ่ายมหาวิทยาลัยมีส่วนร่วมในการจัดสร้าง กำกับติดตามการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย

2. โรงเรียนและชุมชนได้สื่อการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตของชุมชน จำนวน 2 ชุด คือ 1) การทำนาโบราณบ้านร้องขี้เหล็ก 2) วิถีไทลื้อ

3. ชนรุ่นหลังในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตนเอง และภูมิปัญญาของชุมชนได้รับการอนุรักษ์และสืบสานต่อจากการนำสื่อไปใช้ในการจัดการเรียนรู้

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงปฏิบัติการ สื่อการจัดการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ABSTRACT

The aim for this research was to study the participation of community and investigate the effects of facilitating participatory action research to develop the instructional media by means of integrating local wisdom in accordance with ways of life in local communities in Doi Saket district, Chiang Mai province. The research instruments were observation, questionnaire, and brainstorming guidelines question. Qualitative data was analyzed using content analysis. The research findings were summarized as follows:

1. The participation of the communities involved brainstorming, providing local wisdom data, creating and criticizing the media based on learning management. The participation of the two educational institutions involved creating and implementing the media. The participation of the university involved creating, supervising, and monitoring all the processes in order to achieve the goal.

2. From conducting the research, the two sets of media were created in accordance with the contexts and ways of life in local communities. The first set was produced in the aspect of ancient rice farming available in the area of Banrongkheelek community. The second one was made in the aspect of Tai Lue ways of life.

3. New generations pride in their own local wisdom. The local wisdom have been preserved and continue to learn from the instructional media.

Keywords: Action Research, Instructional Media, Local Wisdoms

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังถูกผลักดันให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้คือ การรวบรวมเอาองค์ความรู้ที่สังคมได้สร้างขึ้น ได้สั่งสมไว้ ได้ถ่ายทอดและได้นำมาใช้ภายในชุมชนให้คงอยู่ต่อไป ในทางกลับกันสังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีหรือการก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ความทันสมัยของเทคโนโลยีนำมาซึ่งความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตของคนในสังคม ส่งผลให้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการดำรงชีพของบรรพบุรุษกำลังถูกทอดทิ้ง ละเลย แหล่งความรู้ที่สำคัญเหล่านี้ไปเกือบหมดสิ้น ถึงแม้ว่าแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาจะเป็นความรู้ที่มีเอกลักษณ์ของตนและเป็นสิ่งที่มีคุณค่าก็ตาม

ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงให้ความสำคัญโดยการส่งเสริมให้มีการดำเนินงานเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน โดยกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 23 24 59 และ 69 มุ่งเน้นให้มีการนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นและการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา ให้มีการบูรณาการความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทยเข้าไปในการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย นอกจากนี้ในมาตรา 25 ได้ระบุให้รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างแท้จริง (ยุพิน อินทะยะ, 2550: 1)

อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ นับได้ว่ามีประวัติศาสตร์อันยาวนานเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจากหลักฐานทางวิชาการและการเล่าขานของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านระบุว่า ประชาชนหลายหมู่บ้านได้อพยพมาจาก แคว้นสิบสองปันนา และมาสร้างบ้านแปงเมือง ณ ดินแดนของอำเภอดอยสะเก็ด เนื่องจากเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำไหลผ่าน เหมาะแก่การเพาะปลูก ซึ่งในปัจจุบันอำเภอดอยสะเก็ดมีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การปลูกข้าว และวัฒนธรรมทอผ้า โดยพบว่า ชุมชนที่มีการปลูกข้าวและทอผ้าได้ด้วยตนเอง คือ หมู่บ้านร่องขี้เหล็ก ตำบลเชิงดอย และพบว่า โรงเรียนบ้านร่องขี้เหล็กยังมีนาข้าวอยู่ในโรงเรียน ส่วนชุมชนทอผ้า คือ หมู่บ้านหลวงเหนือ หมู่ 4 และหมู่ 5 ตำบลหลวงเหนือ โดยทั้งสองหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านของไทลื้อที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และเป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ โดยมีวัดศรีมุงเมืองหรือวัดหลวงเหนือเป็นแหล่งรวมจิตใจของชาวบ้านมาเป็นเวลาช้านาน ตลอดจนเป็นชุมชนที่มีครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน

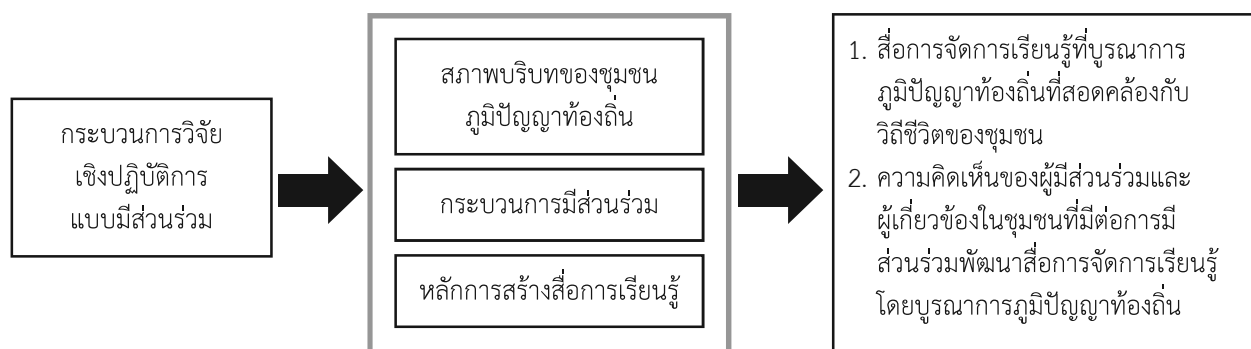
ประกอบกับจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่า โรงเรียนที่อยู่ในชุมชนดังกล่าวทั้ง 2 แห่ง ยังไม่มีสื่อการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ขาดการจัดการเรียนรู้และการสืบทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาของชุมชน ดังนั้นโรงเรียนและชุมชนจึงมีความต้องการที่จะดำเนินการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำนาโบราณบ้านร้องชี้หลัก และวิถีชีวิตไทลื้อ ด้วยเหตุผลดังกล่าวประกอบกับฐานะที่ผู้วิจัยเป็นนักการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจทำการศึกษาเพื่อพัฒนาโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะส่งผลให้ครูรู้จักการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนไปบูรณาการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อเป็นการสืบทอดความรู้และทำให้นักเรียนได้ซึมซับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ผ่านกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาผลการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ที่มีต่อ
 - 2.1 การสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 2.2 ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

1. กรอบแนวคิดการวิจัย

2. กลุ่มเป้าหมาย

โรงเรียนกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ โรงเรียนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีลักษณะที่ตั้งแวดล้อมด้วยชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีลักษณะโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วย 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านร่องชี่เหล็กและโรงเรียนบ้านลวงเหนือ กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ครูภูมิปัญญาในท้องถิ่น ครู นักเรียน และผู้นำชุมชนในเขตอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 81 คน

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

- 1) ขั้นการวางแผน เป็นขั้นการศึกษาสภาพปัจจุบันและวางแผนในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมของครูภูมิปัญญาในท้องถิ่น ครู นักเรียน และผู้นำชุมชน
- 2) ขั้นการปฏิบัติวงจรรอบที่ 1 เป็นขั้นตอนที่ครูดำเนินการปฏิบัติสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ตามแผนที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ โดยดำเนินการแบบมีส่วนร่วมระหว่าง ครู ผู้นำชุมชนและนักเรียน ผู้วิจัยมีหน้าที่กำกับ ติดตาม นิเทศทุกระยะ
- 3) ขั้นการสะท้อนการปฏิบัติงานวงจรรอบที่ 1 เป็นขั้นตอนการติดตามผลของการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ โดยคณะครูทำการปรับปรุงแก้ไขสภาพ ภาษา หลังจากนั้นจัดเวทีชาวบ้านเพื่อให้ครูภูมิปัญญาได้ตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ เป็นขั้นตอนการติดตามผลของการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ โดยครูภูมิปัญญา และคณะครู ทำการปรับปรุงแก้ไข
- 4) ขั้นการวางแผนและปฏิบัติวงจรรอบที่ 2 เป็นขั้นตอนที่คณะครูร่วมกันวิเคราะห์หลักสูตร มาตรฐานการเรียนรู้ รายวิชา เพื่อนำข้อมูลมาจัดทำคู่มือประกอบการใช้สื่อการจัดการเรียนรู้
- 5) ขั้นการสะท้อนการปฏิบัติงานวงจรรอบที่ 2 เป็นขั้นตอนที่ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ ครู ผู้นำชุมชนและนักเรียน ได้สะท้อนคิดผลการปฏิบัติ

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งสิ้น 11 เดือน คือระหว่างเดือนมีนาคม 2557 ถึงเดือนมีนาคม 2558

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แนวคำถามการระดมสมอง แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการบันทึกสนทนากลุ่มย่อย ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

ผลที่ได้จากการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) ผลการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายชุมชน ฝ่ายสถานศึกษา และฝ่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ การมีส่วนร่วมของฝ่ายชุมชน ได้แก่ การร่วมระดมความคิด การให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การร่วมสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ และการวิพากษ์สื่อการจัดการเรียนรู้ ฝ่ายสถานศึกษาจะมีส่วนร่วมในการจัดสร้างและนำสื่อการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้ ส่วนฝ่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่มีส่วนร่วมในการจัดสร้าง กำกับติดตามการดำเนินงาน ให้บรรลุเป้าหมาย

2. ผลการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

2.1 ผลการสร้างและพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้

จากการวิจัยทำให้ได้สื่อการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตของชุมชน โดยได้สื่อวีดิทัศน์จำนวน 2 ชุด โดยชุดที่ 1 คือชุดการทำนาโบราณบ้านร้องขี้เหล็ก ประกอบด้วย 4 เรื่อง คือ อุปกรณ์การทำนาโบราณ บ้านร้องขี้เหล็ก ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำนาโบราณบ้านร้องขี้เหล็ก ขั้นตอนการทำนาโบราณบ้านร้องขี้เหล็ก การดูแลและกำจัดศัตรูข้าวและอาหารจากท้องทุ่ง ชุดที่ 2 คือ ชุดวิถีไทลื้อ ประกอบด้วย 4 เรื่อง คือ เลี้ยงขี้วิถีไทลื้อ ของกินถิ่นไทลื้อ อัญมณีไทลื้อ เกษตรพอเพียงเคียงคู่ไทลื้อ และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ จำนวน 1 เรื่อง คือ การสาน

2.2 ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

(1) ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการร่วมสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักเรียนมีความคิดเห็นว่า นักเรียนมีความภูมิใจในความสามารถของตนเอง รองลงมาคือ ทำให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนมากขึ้น นักเรียนมีความมั่นใจในการแสดงออกเพิ่มมากขึ้น นักเรียนยินดีช่วยเหลืองานครูในครั้งต่อไป

(2) ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนโดยใช้สื่อการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักเรียนมีความคิดเห็นว่า การใช้สื่อการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากขึ้น และทำให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน รองลงมาคือ ช่วยให้นักเรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย รู้สึกตื่นเต้นที่ได้เห็นคุณครู เพื่อนๆ พี่ๆ และชาวบ้านที่รู้จักในวิถีทัศน์

(3) ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการเข้าร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ครูมีความคิดเห็นว่า การเป็นผู้ร่วมทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้ใหม่ๆ รองลงมาคือ ครูเกิดความภาคภูมิใจในการดำเนินการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้ ครูต้องการให้มหาวิทยาลัยช่วยสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่น

(4) ความคิดเห็นของครูภูมิปัญญา และผู้นำชุมชนที่มีต่อสื่อการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

ครูภูมิปัญญาและผู้นำชุมชนมีความคิดเห็นว่า การสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น รองลงมาคือ ครูภูมิปัญญาและผู้นำชุมชนรู้สึกขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และโรงเรียนที่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และทำให้ครูภูมิปัญญาและผู้นำชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

การอภิปรายผล

ผลการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. ผลการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้

จากผลการวิจัยที่พบว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้ได้สื่อการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตของชุมชน คือ โรงเรียนบ้านร้องขี้เหล็กพัฒนาสื่อวีดิทัศน์ เกี่ยวกับการทำนาโบราณบ้านร้องขี้เหล็ก ส่วนโรงเรียนบ้านหลวงเหนือ พัฒนาสื่อวีดิทัศน์เกี่ยวกับวิถีไทลื้อ อาจเป็นเพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ถือได้ว่าเป็นการวิจัยที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาในชุมชนได้ดี สอดคล้องกับ ไพศาล วรคำ (2552: 21-22) ที่กล่าวว่า การวิจัย

เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่มุ่งแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นการวิจัย ซึ่งจุดเด่น คือ สามารถแก้ปัญหาได้ตรงตามความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด สำหรับขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ผู้วิจัยใช้นั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยใช้กระบวนการทั้งหมด 2 วงรอบ โดยขั้นแรก คือ ขั้นการศึกษาและวางแผนในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้ ทำการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ความต้องการของชุมชนและโรงเรียนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร ประวัติภูมิหลังของโรงเรียน นอกจากนั้นยังได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการระดมสมองด้วยการประชุมแบบมีส่วนร่วมทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงจากครูภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน ครูและนักเรียน พร้อมกับร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยข้อมูลทั้งหมดเกิดจากการรับฟัง การเสนอแนวคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนทั้งสิ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าขั้นตอนนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจะต้องสร้างความไว้วางใจให้แกสมาชิกในชุมชนกล้าแสดงความคิดเห็น กล้าเสนอแนวทางที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง โดยสอดคล้องกับสำราญ กำจัดภัย และคณะ (2547: 13-15) ที่กล่าวว่า ขั้นการศึกษาปัญหาเป็นการแนะนำวงจรการวิจัยที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน โดยผ่านกระบวนการวิจัย หลังจากนั้นเข้าสู่ขั้นการปฏิบัติการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้วงรอบที่ 1 ขั้นการสะท้อนการปฏิบัติงานวงรอบที่ 1 ขั้นการวางแผนและปฏิบัติงานวงรอบที่ 2 และขั้นการสะท้อนการปฏิบัติงานวงรอบที่ 2 กระบวนการวิจัย มีความคล้ายคลึงกับขั้นตอนการวิจัยของสุพิน นาชัยบุรณ์ (2553) และทินกร ชินโคตร (2555) มีลำดับขั้นตอนคือ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติการ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ทำให้เห็นว่าการดำเนินงานตามขั้นตอนการวิจัยทั้งหมดได้ใช้ความร่วมมือของชุมชน ท้องถิ่นและโรงเรียนทั้งสิ้น ทำให้ได้วิดิทัศน์ จำนวน 2 ชุด โดยชุดที่ 1 คือชุดการทำนาโบราณ บ้านร้องขี้เหล็ก ชุดที่ 2 คือ ชุดวิถีไหลลือ เป็นความต้องการที่สอดคล้องกันระหว่างโรงเรียน และชุมชน แสดงให้เห็นถึงพลังความสำคัญของชุมชนและท้องถิ่นเมื่อนักวิจัยเปิดโอกาสให้ชุมชนและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม จะเป็นสิ่งที่ช่วยผลักดันให้กระบวนการพัฒนาประสบความสำเร็จ ผลของการวิจัยสอดคล้องกับ สุพิน นาชัยบุรณ์ (2553) และทินกร ชินโคตร (2555) ที่พบว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมช่วยให้ชุมชนเกิดการพัฒนาที่ดีขึ้น ในเรื่องการเกิดตระหนักของชุมชนในการช่วยกันถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีเป้าหมายร่วมกันในการจัดการศึกษาและจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ครูเกิดความรู้ความเข้าใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ ผู้เรียนเกิดการพัฒนาคำรู้ความเข้าใจ ทักษะ จากการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ความคิดเห็นของครู ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และนักเรียนที่มีต่อการเรียนโดยใช้สื่อการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากผลการวิจัยที่พบว่า ครู ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และนักเรียน มีความคิดเห็นในเชิงบวกต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น อาจเป็นเพราะการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาพัฒนาการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ ถือได้ว่าเป็นวิธีการหนึ่งในการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเป็นการถ่ายทอดความรู้ผ่านสื่อต่างๆ และเป็นการผลักดันเข้าสู่ระบบการศึกษา นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ครูและนักเรียน ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตระหนักในความสำคัญของการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ และสนใจติดตามผลของการใช้สื่อการจัดการเรียนรู้ และมุ่งหวังให้ผลของการใช้ประสบความสำเร็จ ทำให้เกิดความตั้งใจและใส่ใจตลอดการสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ โดยสอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2546: 125-130) อธิบายว่า หลักการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดี จะต้องเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมและให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างความแข็งแกร่งยิ่งขึ้นให้เกิดขึ้น โดยมีความเชื่อพื้นฐาน คือ มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การรวมกลุ่มความคิดและการกระทำ การให้โอกาส การให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการรับฟังด้วยเหตุผล จะนำไปสู่การคิด การตัดสินใจ การกระทำ การแก้ปัญหาที่ถูกต้องมากกว่าการแยกคิด แยกทำ หรือตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างโดดเดี่ยวเพียงคนเดียว องค์ความรู้ใหม่ในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากการศึกษาเรียนรู้ลงมือปฏิบัติประเมิณผล วิเคราะห์ สรุป เป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้นั้น จะเหมาะสมและสอดคล้องกับแต่ละคนแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ มากที่สุด และถ้าได้รับการพัฒนาให้ตรงทิศทางอย่างต่อเนื่องแล้วก็จะเป็แหล่งผลิต

และสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับชุมชนและท้องถิ่นอย่างไม่จบสิ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ เรื่องวิทย์ นนทภา (2541: 67-68) กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการจัดการเรียนรู้ว่า การที่ครูมีสื่อการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน ช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนการสอน เป็นการสร้างความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนในเนื้อหาได้ดีกว่าการบรรยายของครู และช่วยให้ครูผู้สอนมีความตื่นตัวในการผลิตสื่อและคิดค้นเทคนิควิธีการต่างๆ ให้การเรียนการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้น

สำหรับนักเรียนที่มีความคิดเห็นในทางบวกต่อการใช้สื่อการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากสื่อการจัดการเรียนรู้ที่เกิดจากการร่วมใจร่วมกันสร้างระหว่าง ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ครูและนักเรียน เป็นสื่อการจัดการเรียนรู้ประเภทสื่อเทคโนโลยีประเภทวีดิทัศน์ และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีคุณสมบัติที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ ความศรัทธาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ดี และนอกจากนั้นยังช่วยให้เข้าใจเนื้อหาขั้นตอนการปฏิบัติงาน เช่น การสานด้วยดอก การประกอบอาหารจากข้าว เป็นต้น เป็นสื่อที่ใช้ได้ง่ายและสามารถใช้ซ้ำได้หลายครั้ง ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ สื่อเหล่านั้นผู้แสดง คือ ครู เพื่อน และชาวบ้านในชุมชน ทำให้เกิดความน่าสนใจและนอกจากนี้การจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้สื่อการจัดการเรียนรู้วีดิทัศน์นั้นเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับช่วงวัยเด็กเพราะองค์ความรู้ภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม ดังนั้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยผ่านสื่อวีดิทัศน์ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ยง่ายขึ้น สอดคล้องกับ สามารถ จันทรสุรีย์ (2536: 150-152) ที่กล่าวว่า ช่วงวัยเด็กทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นๆ ในสิ่งที่ใกล้ตัวซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่เด็กต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน ดึงดูดใจ

ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปประยุกต์ใช้

1.1 ก่อนการดำเนินการวิจัย เลือกโรงเรียนเป้าหมายนั้น ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการศึกษาบริบทของโรงเรียนเป้าหมาย คุณลักษณะของผู้บริหารของโรงเรียนเป้าหมายเป็นอย่างดี เนื่องจากผู้บริหารเป็นผู้นำที่มีอิทธิพลสำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง โดยคุณลักษณะของผู้บริหารของโรงเรียนเป้าหมายทั้ง 2 โรงเรียน ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ พอสรุปได้ คือ เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาการศึกษา มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและคณะครูในโรงเรียน มีความเชื่อในศักยภาพของชุมชน มีธรรมาภิบาลในการบริหารงาน ครูในโรงเรียนมีความเชื่อมั่นในตัวผู้บริหาร ตลอดจนเป็นผู้อำนวยความสะดวกตลอดการดำเนินการวิจัย

1.2 ในการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องประสานโรงเรียนและชุมชน ให้คัดเลือกผู้ทำหน้าที่ประสานงานในการลงพื้นที่ได้ โดยผู้ประสานจะต้องมีคุณสมบัติคือ เป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีความกระตือรือร้นในการทำงาน และในการลงพื้นที่แต่ละครั้งไม่จำเป็นต้องมีผู้ประสานคนเดียวก็ได้ โดยจากการดำเนินการวิจัยครั้งนี้พบว่าผู้ประสานมีหลากหลาย เช่น ครูในโรงเรียน นักการภารโรง ไวยาวัจกร ชาวบ้าน เป็นต้น และผู้วิจัยจำเป็นที่จะต้องสร้างความตระหนักและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของงานวิจัยแก่บุคคลเหล่านี้

1.3 การดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของโรงเรียน ดังนั้นผู้ที่ถือว่าเป็นกลจักรในการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยที่สำคัญ คือ ครู ดังนั้นก่อนการดำเนินการวิจัยและขึ้นวางแผนการวิจัย จึงเป็นช่วงสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องใช้กลยุทธ์ในการสร้างความตระหนักแก่ครู เพื่อให้ครูเห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของงานวิจัย และยินดีร่วมกำหนดวางแผนการดำเนินงาน พร้อมปฏิบัติตามแผนด้วยความเต็มใจ นอกจากนี้ครูจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบและรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยในครั้งนี้

1.4 โรงเรียนควรส่งเสริมให้ครูได้พัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และให้ขวัญกำลังใจ ยกย่อง ครูอยู่เสมอ

1.5 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน คือ โรงเรียนในชุมชนสามารถนำสื่อการจัดการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมอื่นได้ เช่น กิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ เป็นต้น ชุมชนสามารถนำสื่อการเรียนรู้ไปศึกษาได้ด้วยตนเองซึ่งจะสามารถนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานได้ถูกต้อง ทำให้ชนรุ่นหลังในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตนเอง และภูมิปัญญาของชุมชนได้รับการอนุรักษ์และสืบสานต่อจากการนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ ดังนั้นจึงควรศึกษาวิจัยเพื่อจัดเก็บรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบสื่อการเรียนรู้ต่างๆ เพิ่มมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรศึกษาวิจัยเพื่อยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ไปสู่สากล
- 2.2 ควรกระตุ้นให้สถานศึกษาเล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มากขึ้น และนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลายวิธีการ นอกเหนือจากการใช้สื่อการจัดการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

- ทินกร ชินโคตร. 2555. การพัฒนาศักยภาพครูในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการในการจัดการเรียนรู้โรงเรียนบ้านนาคุณน้อยหนองหัวงัว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 2. ปรินญาณพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไพศาล วรคำ. 2552. การวิจัยทางการศึกษา. มหาสารคาม: ประสานการพิมพ์.
- ยุพิน อินทะยะ. 2550. แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนการสอน. เชียงใหม่: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- เรืองวิทย์ นนทภา. 2541. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 1032101 (เทคโนโลยีการศึกษา). เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- สามารถ จันทรสุรีย์. 2536. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1. มุลนิธิภูมิปัญญาและมูลนิธิหมู่บ้าน. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2546. คู่มือการสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- สำราญ กำจัดภัย และคณะ. 2547. การพัฒนาระบบติดตามและประเมินผลการพัฒนาครูและบุคลากรอำเภอพรหมณานิคม จังหวัดสกลนคร. รายงานการวิจัยคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สุพิน นาชัยบุรณ์. 2553. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่นักเรียน โรงเรียนฟ้าแดดสูงยางวิทยาการ อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์. ปรินญาณการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.